

TEPLO PŘIJATÉ A ODEVZDANÉ TĚLESEM PŘI TEPELNÉ VÝMĚNĚ

Vzdělávací předmět: Fyzika

Tematický celek dle RVP: Energie

Tematická oblast: Vnitřní energie. Teplo

Cílová skupina: Žák 8. ročníku základní školy

Cílem pokusu je sledování změny teploty dvou těles o různé počáteční teplotě při tepelné výměně, výpočet přijatého a odevzdaného tepla tělesem z naměřených hodnot a porovnání získaných výsledků.

POMŮCKY

Počítač, USB modul USB – 200, 2 senzory povrchové teploty NUL – 233, 2 vyšší sklenice (popř. seříznuté PET láhve), kádinka (250 ml), voda, rychlovarná konvice

NASTAVENÍ MĚŘICÍHO ZAŘÍZENÍ

5 min

1. K počítači připojíme pomocí kabelu modul USB.

2. K modulu USB připojíme jeden senzor povrchové teploty (dále jen teploměr 2).

3. Spustíme program *Neulog*.

4. Klikneme na ikonu *Nástroje*, kde provedeme nastavení *ID* čísla senzoru.

5. Pomocí ikony *Nastavit ID* změníme číselnou hodnotu na číslo 2 a kliknutím na tlačítko *ID* spustíme vyhledávání senzoru.

6. K teploměru 2 připojíme druhý senzor povrchové teploty (dále jen teploměr 1).

7. Klikneme na ikonu *Hledat čidla*.

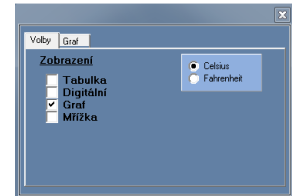
8. Klikneme na ikonu *Pokus s připojením*.

9. V *Okno modulu* obou teploměrů klikneme na *Nastavení modulu*.

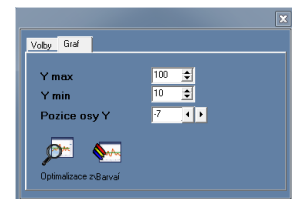
Záložka *Volby* – stejné nastavení obou teploměrů:

- ponecháme nastavení *Graf*
- vybereme jednotku *Celsia*

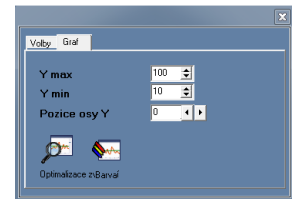
Záložka *Graf* – teploměr 1:

- nastavíme *Y max* na hodnotu *100*
- nastavíme *Y min* na hodnotu *10*
- ponecháme nastavení *Pozice osy Y*

Záložka *Graf* – teploměr 2:

- nastavíme *Y max* na hodnotu *100*
- nastavíme *Y min* na hodnotu *10*
- nastavíme *Pozice osy Y* na hodnotu *0*

Dialogová okna zavřeme.

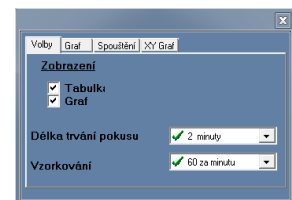
10. Klikneme v *Okno modulu* na *Barva* u senzoru *povrchová teplota 2* a změníme barvu na modrou.

11. Klikneme na ikonu *Nastavení pokusu*.

Záložka *Volby*:

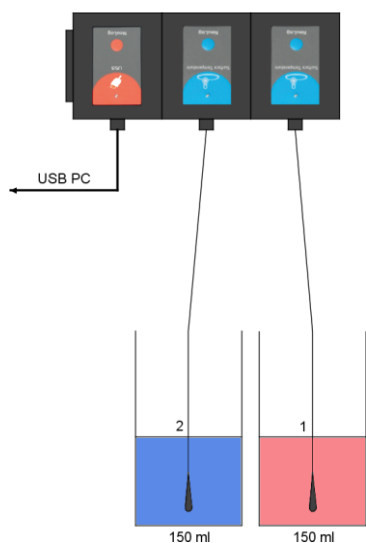
- ponecháme nastavení *Graf*
- potvrdíme zaškrtnutí pole *Tabulka*
- nastavíme *Délka trvání pokusu* – 2 minuty
- nastavíme *Vzorkování* – 60 za minutu

Dialogové okno zavřeme.

PŘÍPRAVA A SESTAVENÍ POKUSU

3 min

1. V rychlovarné konvici ohřejeme vodu. Pomocí kádinky odměříme 150 ml teplé vody a přelijeme ji do první sklenice.
2. V kádince odměříme 150 ml studené vody a přelijeme ji do druhé sklenice.
3. Do sklenice s teplou vodou vložíme teploměr 1 a do sklenice se studenou vodou teploměr 2. Citlivá část obou teploměrů je zcela ponořena ve vodě v přibližně stejné výšce a zároveň se nedotýká stěn sklenice.

REALIZACE POKUSU

5 min

1. Pokus spustíme kliknutím na ikonu *Spustit pokus* v liště programu.
2. Přibližně ve 20 s měření rychle přeložíme teploměr ze studené do teplé vody a současně přelijeme studenou vodu do sklenice s teplou vodou. V grafu sledujeme změnu teplot na obou teploměrech.
3. Do výpočtové tabulky zapíšeme objem teplé vody V_1 a studené vody V_2 .
4. Vypočteme hmotnost teplé vody m_1 a studené vody m_2 .
5. V okně *Tabulka* vyhledáme teplotu teplé vody t_1 a studené vody t_2 před tepelnou výměnou a zapíšeme je do výpočtové tabulky.
6. V okně *Tabulka* vyhledáme teplotu vody t po tepelné výměně a zapíšeme ji do výpočtové tabulky.
7. Z naměřených hodnot vypočteme teplo odevzdané teplou vodou Q_1 a teplo přijaté studenou vodou Q_2 při tepelné výměně. Vypočtené hodnoty porovnáme.
8. Pokus uložíme kliknutím na ikonu *Uložit pokus* v liště programu.

POPIS GRAFU

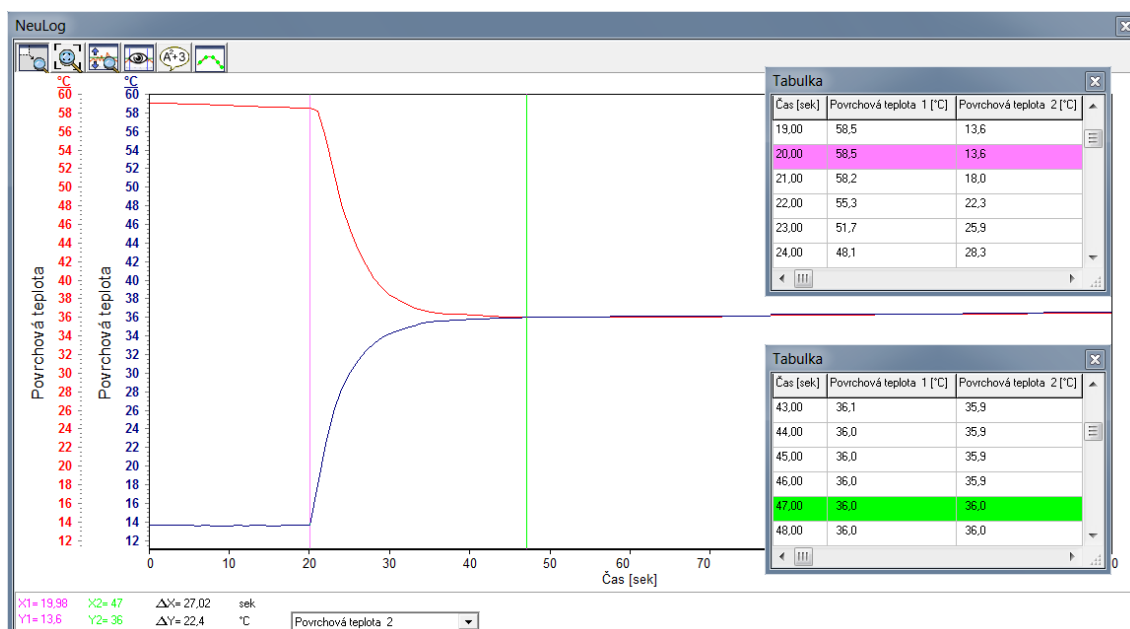
1. Grafický výsledek pokusu zvětšíme kliknutím na ikonu *Optimalizace zvětšení* v okně grafu.

2. Kliknutím na ikonu *Nastavení modulu* v *Okno modulu* obou teploměrů na záložce *Graf* upravíme hodnotu *Y max* a *Y min* podle počátečních teplot obou kapalin.

3. V okně grafu klikneme na ikonu *Zobrazit kurzory*. První kurzor nastavíme tažením myši do okamžiku před tepelnou výměnou a druhý kurzor do okamžiku vyrovnání teplot po tepelné výměně.

Pozn: Obrázek byl upraven v grafickém programu.

Po vložení teploměru do sklenice se studenou vodou se měřená hodnota ustálí na počáteční teplotě t_2 . Po vložení teploměru do sklenice s teplou vodou teplota t_1 na teploměru mírně klesá, jelikož dochází k vypařování vody z jejího povrchu v závislosti na počáteční teplotě vody.

V okamžiku přelítí studené vody do teplé dochází k tepelné výměně prouděním. Teplá voda odevzdává studené vodě teplo Q_1 a hodnota teploty t_1 klesá. Studená voda přijímá od teplé vody teplo Q_2 a hodnota teploty t_2 roste. Po samovolném promíchání kapaliny se teplota smíchané vody ustálí na hodnotě t .

VÝPOČET

PŘED TEPELNOU VÝMĚNOU			
TEPLÁ VODA		STUDENÁ VODA	
objem V_1 (ml)	150	objem V_2 (ml)	150
objem V_1 (m^3)	0,000 15	objem V_2 (m^3)	0,000 15
hmotnost m_1 (kg)	0,15	hmotnost m_2 (kg)	0,15
teplota t_1 ($^\circ\text{C}$)	58,5	teplota t_2 ($^\circ\text{C}$)	13,6
PO TEPELNÉ VÝMĚNĚ			
teplota t ($^\circ\text{C}$)		36	

Hmotnost vody m_1 a m_2 vypočteme pomocí vzorce $m = V \cdot \rho$, kde $\rho = 1000 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$.

Teplu odevzdané teplou vodou:

$$Q_1 = m_1 \cdot c \cdot (t_1 - t)$$

$$Q_1 = 0,15 \cdot 4\,200 \cdot (58,5 - 36) \text{ J}$$

$$Q_1 = 0,15 \cdot 4\,200 \cdot 22,5 \text{ J}$$

$$Q_1 = 14\,175 \text{ J}$$

Teplu přijaté studenou vodou:

$$Q_2 = m_2 \cdot c \cdot (t - t_2)$$

$$Q_2 = 0,15 \cdot 4\,200 \cdot (36 - 13,6) \text{ J}$$

$$Q_2 = 0,15 \cdot 4\,200 \cdot 22,4 \text{ J}$$

$$Q_2 = 14\,112 \text{ J}$$

Porovnání výsledků: $Q_1 > Q_2$

ZÁVĚR POKUSU

Po přelití studené vody do teplé vody začala teplota teplé vody klesat z počáteční teploty $t_1 = 58,5 \text{ }^\circ\text{C}$ na koncovou teplotu $t = 36 \text{ }^\circ\text{C}$. Teplá voda se ochladila o $22,5 \text{ }^\circ\text{C}$ a odevzdala teplo $Q_1 = 14\,175 \text{ J}$. Teplota studené vody rostla z počáteční teploty $t_2 = 13,6 \text{ }^\circ\text{C}$ na koncovou teplotu $t = 36 \text{ }^\circ\text{C}$. Studená voda se ohřála o $22,4 \text{ }^\circ\text{C}$ a přijala teplo $Q_2 = 14\,112 \text{ J}$.

Porovnáním obou hodnot tepla bylo zjištěno, že hodnota odevzdaného tepla teplou vodou Q_1 je vyšší než hodnota přijatého tepla studenou vodou Q_2 , $Q_1 > Q_2$.

V ideálním případě, kdy tepelná výměna probíhá pouze mezi dvěma tělesy, by platilo, že teplo odevzdané teplou vodou je rovno teplu přijatému studenou vodou: $Q_1 = Q_2$. V našem pokusu není měřicí soustava tepelně izolována od svého okolí, a proto došlo k tepelným ztrátám, které jsou způsobeny únikem tepla z otevřené sklenice s teplou vodou do okolí a tepelnou výměnou mezi sklenicí s teplou vodou a okolím.

PRACOVNÍ LIST ŽÁKA

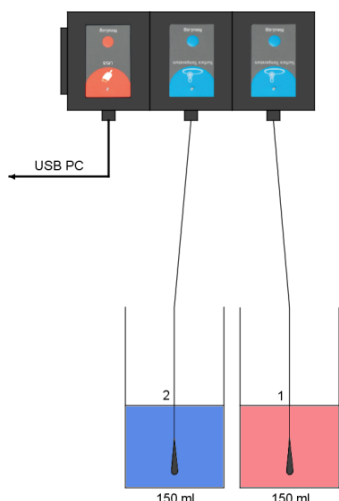
PŘIJATÉ A ODEVZDANÉ TEPLA TĚLESEM PŘI TEPELNÉ VÝMĚNĚ

Jméno a příjmení: .....

Třída: .....

Spolupracovali: .....

Datum: .....

První sklenici naplníme 150 ml teplé vody a vložíme do ní teploměr 1. Druhou sklenici naplníme 150 ml studené vody a vložíme do ní teploměr 2. Citlivá část obou teploměrů je zcela ponořena ve vodě v přibližně stejné výšce a zároveň se nesmí dotýkat stěn sklenice.

Okolo 20 s měření rychle vložíme teploměr 2 do sklenice s teplou vodou a současně do ní přelijeme studenou vodu.

V grafu sledujeme změnu teplot obou kapalin po celou dobu měření. Po ukončení pokusu provedeme výpočet odevzdaného tepla Q_1 a přijatého tepla Q_2 z naměřených hodnot. Vypočtené hodnoty porovnáme.

ÚKOLY

1. Doplňte.

- Jestliže **předá** teplejší těleso chladnějšimu tělesu tepelnou výměnou **energií**, pak teplejší těleso ..... chladnějšimu tělesu .....
- Jestliže **přijme** chladnějši těleso od teplejšiho tělesa tepelnou výměnou **energií**, pak chladnějši těleso ..... od teplejšiho tělesa .....
- Při tepelné výměně mezi dvěma tělesy teplota teplejšiho tělesa ..... a teplota chladnějšiho tělesa ..... . Tepelná výměna probíhá tak dlouho, dokud se teploty obou těles .....

2. Napište vzorec pro výpočet přijatého a odevzdaného tepla tělesem.

Vzorec pro výpočet odevzdaného tepla tělesem: .....

Vzorec pro výpočet přijatého tepla tělesem: .....

3. Jaká je hodnota měrné tepelné kapacity vody? .....

4. Zapište vzorec pro výpočet hmotnosti vody, znáte-li její objem a hustotu.

Vzorec: .....

5. Jaká je hodnota hustoty vody? .....

6. Z naměřených hodnot vypočítejte odevzdané a přijaté teplo tělesem.

Výsledky porovnejte.

PŘED TEPELNOU VÝMĚNOU			
TEPLÁ VODA		STUDENÁ VODA	
objem V_1 (ml)		objem V_2 (ml)	
objem V_1 (m ³)		objem V_2 (m ³)	
hmotnost m_1 (kg)		hmotnost m_2 (kg)	
teplota t_1 (°C)		teplota t_2 (°C)	
PO TEPELNÉ VÝMĚNĚ			
teplota t (°C)			

Teplo odevzdané tělesem:

.....
.....
.....
.....

Teplo přijaté tělesem:

.....
.....
.....
.....

Porovnání výsledků: .....

7. Zapište závěr pokusu:

ŘEŠENÍ

- Jestliže **předá** teplejší těleso chladnějším tělesu tepelnou výměnou **energii**, pak teplejší těleso **odevzdalo** chladnějším tělesu **teplo**.
  - Jestliže **přijme** chladnější těleso od teplejšího tělesa tepelnou výměnou **energii**, pak chladnější těleso **přijalo** od teplejšího tělesa **teplo**.
  - Při tepelné výměně mezi dvěma tělesy teplota teplejšího tělesa **klesá** a teplota chladnějšího tělesa **roste**. Tepelná výměna probíhá tak dlouho, dokud se teploty obou těles **nevyrovnají**.

2. Odevzdané teplo tělesem: $Q_1 = m_1 \cdot c \cdot (t_1 - t)$

Přijaté teplo tělesem: $Q_2 = m_2 \cdot c \cdot (t - t_2)$

3. $c_{voda} = 4\,200 \frac{\text{J}}{\text{kg} \cdot ^\circ\text{C}}$

4. $m = V \cdot \rho$

5. $\rho_{voda} = 1\,000 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$